

P+
SPECIAL

Jaargang 19
Week 4 | 2021

Wouter Spekkink

Het Groene Brein onderzoekt
groei burgerinitiatieven

Gedeelde dromen

Shared visions

Wat is de belangrijkste succesfactor voor een circulaire economie? Zijn dat tastbare zaken, zoals grondstoffen? Is dat een gebied, een bedrijvenpark? Of is het de samenwerking tussen mensen, de sociale component? Heel belangrijk zijn *shared visions*, oftewel gedeelde dromen. Dat stelt Wouter Spekkink, universitair docent aan de Erasmus School of Social and Behavioral Sciences. “Kijk maar naar burgerinitiatieven als Precious Plastic en de Repair Café’s. Hun centrale teams zijn wereldwijd een inspiratiebron voor navolgers.”

Universitair docent Wouter Spekkink: “Door de gedeelde droom komen nieuwe verbindingen met nieuwe mensen tot stand.”

Al in zijn proefschrift over ‘industriële symbiose’ beschreef Wouter Spekkink (1986) hoe menselijke relaties belangrijker zijn dan het terrein, waarop bedrijven kunnen profiteren van elkaars restproducten. Spekkink trof een heel treffend voorbeeld aan: “In Terneuzen broedden er al sinds de jaren ‘90 ideeën om te werken aan een circulaire economie, maar de grote stappen werden pas gezet in 2007, toen de mensen achter deze visie bij elkaar werden gebracht om samen Biopark Terneuzen te ontwikkelen. Deze visie heeft geleid tot meerdere successen, met als meest in het oog springende voorbeeld het project WarmCO₂, waarin Yara warmte en CO₂ levert aan tuinders met kassen in de nabije omgeving.” Ook de biobrandstoffenfabriek Nedalco zou zich in het Biopark

vestigen, maar door wijziging van regelgeving ging dit niet door. “Belangrijker dan het bedrijvenpark zelf werd de visie waarop deze was gebaseerd. De netwerken van deelnemers maakten contact met andere bedrijvenparken. Het Biopark maakt nu deel uit van Biobase Europe, waar ook Bio-Valley Gent zich bij aansloot. De provincies Zeeland en Noord-Brabant startten bovendien het initiatief Biobased Delta. Voor mij is dit een bewijs dat de organisaties die streven naar industriële symbiose zelf kunnen dienen als bouwblokken en bruggen voor initiatieven op veel grotere schaal”, aldus Spekkink. Mensen staan dus centraal in de circulaire economie, waar Spekkink aan toevoegt hoe belangrijk het is om een gedeelde droom te hebben. Een *shared vision* levert een gemeenschappelijk

Waarom onderzoekt Het Groene Brein de sociale dimensie?

Wat zijn de sociale kansen die de circulaire economie biedt? Is deze nieuwe economie goed voor mensen? Hoe organiseren we het? Programmamanager Colette van der Minne van Het Groene Brein brengt onderzoekers van verschillende universiteiten en hogescholen bij elkaar. Deze interdisciplinaire 'Community Sociaal Circulair' van wetenschappers brengt zoveel mogelijk actueel onderzoek samen, maar wisselt ook onderling onderzoeksresultaten uit. Dit levert nieuwe inzichten op en laat ook zien waar er nog gaten in de huidige kennis zitten. De community is ontstaan in samenwerking met de Goldschmeding Foundation. Ook deze organisatie werkt aan een inclusieve en duurzame samenleving.

Van der Minne benadrukt de urgentie van dit netwerk. "Een omslag naar de circulaire economie is mensenwerk. Kijk je alleen naar technische aspecten, dan zal het onherroepelijk stranden. Het vraagt ook om ander gedrag en anders organiseren, van de markt, van een keten, van organisaties. Die sociale vernieuwing is onmisbaar als je echt wat wil veranderen." P+ zal in vier Specials artikelen publiceren met interessante vindingen uit deze onderzoeken. Een eerste verkenning ging over circulaire burgerinitiatieven op het gebied van compostering door wormen in steden. Deze tweede Special biedt inzicht in de vraag wat de groei modellen zijn voor burgerinitiatieven. In de twee volgende Specials komen de sociale dimensie van circulaire bedrijventerreinen en sociale netwerken voor bijvoorbeeld natuur-inclusieve landbouw aan de orde. Wat zijn de dilemma's en paradoxen in de circulaire economie?

Websites

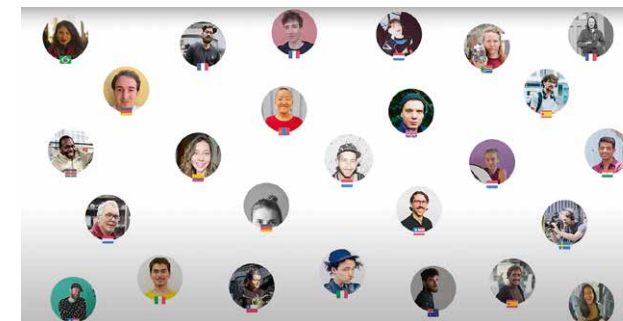
- + [Sociaal Circulair](#)
- + [Goldschmeding Foundation over sociale innovatie](#)

Programmaleider Colette van der Minne:
"Een omslag is mensenwerk."

➤ uitgangspunt op, zoals een gedeeld toekomstperspectief. Maar dat niet alleen. Het lijkt erop dat wanneer deze dromen worden verwoord in documenten en plannen, dit ook andere mensen stimuleert om aan de slag te gaan. "Wanneer een *shared vision* eenmaal een feit is, zal iedereen daar altijd aan blijven refereren tijdens de uitvoering van activiteiten", stelt Spekkink. "De droom functioneert als een brug tussen gerealiseerde projecten en toekomstige ambities. Het start een proces. Er komen nieuwe verbindingen met nieuwe mensen tot stand."

Het is bijzonder dat deze conclusie ook geldt voor burgerinitiatieven, die totaal niets te maken hebben met zware industriële activiteiten op een bedrijventerrein. Wie had verwacht dat vrijwilligers zich net zo gedragen als professionals bij bedrijven en overheden? Spekkink over zijn vervolgonderzoek: "In een Europees project

rees de vraag: Hoe kun je *grassroots* initiatieven van vrijwilligers opschalen?" De wetenschapper in hem nuanceerde al snel het 'misleidende' begrip opschalen, alsof een sociaal initiatief vergelijkbaar zou zijn met een succesvol uitgebouwde bedrijfsactiviteit. "Daar moeten we mee ophouden, met die opschalddiscussie. Groei bij burgerinitiatieven moet je niet zien als het steeds groter worden van een activiteit, omdat er steeds meer mensen aan die centrale activiteit deelnemen." Een andere groei strategie is om een succesvolle aanpak over te nemen, te vertalen naar de *mainstream*. Spekkink: "Dat heet in de literatuur *translation*. Dit is de belangrijkste manier waarop ideeën van burgerinitiatieven in het *mainstream* bedrijfsleven terecht komen. Je ziet dit wel gebeuren in de landbouw, waar de reguliere landbouw elementen overneemt uit de idealistische biologische teelt."

Zo nam Dave Hakkens van Precious Plastic op zijn website afscheid van zijn identiteit als beroemd designer. Na een schot met een chocoladepistool door het hoofd is hij niet meer of minder dan alle andere deelnemers aan zijn 'One Army'. Dat is dan ook de nieuwe naam van zijn persoonlijke website. Na de executie at hij de loop van het revolver smakelijk op. Er was uiteraard geen kogel afgeschoten, maar confetti. Toch kreeg hij uit zijn netwerk het advies zulke aankondigingen voortaan toch maar op een iets andere manier te doen.

Voor de groei van burgerinitiatieven is volgens Spekkink vooral de strategie van vermeerdering van belang, oftewel *replication*. In dat geval wordt een goed lopende praktijk door een ander burgerinitiatief op een andere plek gekopieerd. Een goed voorbeeld hiervan zijn de Repair Cafés. Gestart in 2009 met een eerste reparatieservice in Amsterdam, zijn er nu inmiddels meer dan 2000 plaatselijke organisaties wereldwijd, waar vrijwilligers kapotte apparaten en toestellen repareren. Spekkink: "Het Repair Café heeft samen met andere repareerbewegingen bereikt dat er op Europees beleidsniveau stappen worden gezet richting het reparabel maken van producten."

Toch is het vooral Precious Plastic van de designer Dave Hakkens waar Spekkink met groot enthousiasme over praat. "Hij heeft deze organisatie opgericht als een afstudeerproject aan de

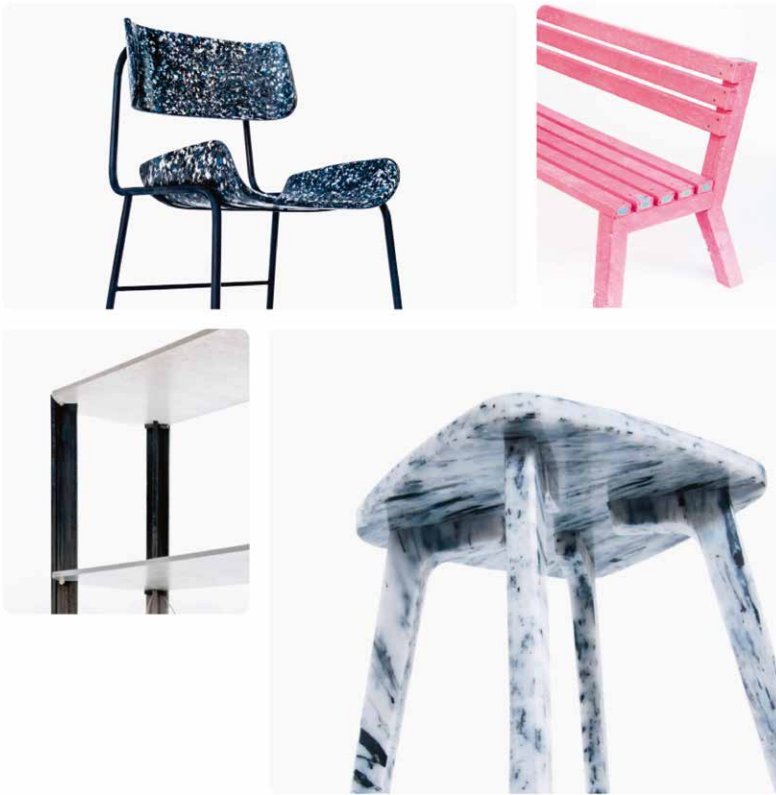
Wat is de psychologie achter burgerinitiatieven?

Economisch psychologe Jeske Nederstigt (1964) herkent het grote belang van een *shared vision* voor burgerinitiatieven. Een gedeelde droom kan de zwakke punten van een vrijwillig samenwerkende groep van individuele mensen overbruggen, stelt Nederstigt. Ze is programmamanager en onderzoeker bij het Fontys Expertisecentrum Circulaire Transitie. "Als je weet dat andere mensen ook meedoen, dan versterkt dat jouw sociale verbondenheid. Dat je weet dat jij niet alleen je plastic afval scheidt, maar je buurman ook. Dan zijn de nadelen op de korte termijn, zoals de tijd en de moeite die dat scheiden jou kost, zo erg niet meer. Dan lijkt het resultaat op langere termijn ook niet meer zo ver weg, zoals schone zeeën zonder rondrijvend plastic. Burgerinitiatieven maken heel goed zichtbaar wie er in een wijk allemaal meedoet. Je staat er niet alleen voor." Ook onderschrijft Nederstigt het belang van een centrale organisatie die de droom levend houdt. Dat is vooral voor ons Nederlanders een punt, zegt ze. Nederstigt: "Voor Nederlanders is met name dat gevoel van autonomie belangrijk. We laten ons niet graag iets opleggen, we hechten aan een kleine machtsafstand. Vandaar dat die centrale droom zo belangrijk is. Of daar per se een centrale organisatie achter moet staan? Dat weet ik niet. Misschien moet je het andersom stellen. Als er een centrale organisatie is, dan is het belangrijk dat deze de centrale droom vertegenwoordigt. Daarna kunnen wij op onze eigen autonome manier deze visie kopiëren, aanpassen aan onze eigen cultuur, stijl, omstandigheden of smaak. Dat zie je ook bij de organisatie van Herenboeren, waar hetzelfde centrale concept op verschillende plekken met kleine aanpassingen wordt herhaald. Je kunt zelf variaties in de teelt aanbrengen. Lust je geen spruitjes? Dan verbouwt je boer geen spruitjes. Het initiatief maakt dus wel gebruik van de expertise van de centrale organisatie, maar neemt de vrijheid om ieder lokaal burgerinitiatief op eigen wijze in te vullen. Nederlanders laten zich niet graag iets van bovenaf opleggen. Je staat bovendien veel meer achter iets dat je zelf bedacht hebt."

Maar elke munt heeft een keerzijde. Nederstigt: "Dat vrijheidslievende kan ook vrijblijvendheid met zich meebrengen. Deelnemers kunnen er elk moment mee stoppen. Om dat gedrag af te remmen is het belangrijk om toch iets van commitment af te dwingen. Dat kan door alle deelnemers te laten meeschrijven aan een plan, gezamenlijk een overeenkomst of een petitie op te stellen en te ondertekenen. Of iets van inleggeld te betalen. Dat versterkt het gevoel van: ik heb daar 'ja' op gezegd en daar anderen over verteld. Het voelt persoonlijk niet goed om daar op terug te komen." Een ander punt van aandacht is het karakter van de 'trekker' van een burgerinitiatief, de enthousiaste man of vrouw die iedereen meesleept. Nederstigt: "Er is altijd het risico dat er in een burgerinitiatief een te dominante figuur aanwezig is. Iemand die zegt: 'We doen het zo!'. Dat kan averechts werken. In dit geval wordt de *shared vision* heel belangrijk. Als deze maar duidelijk en krachtig genoeg is, dan is dat sterker dan de dingen waarover mensen in de groep van mening verschillen."

Website

- + [Fontys Expertisecentrum Circulaire Transitie](#)

Producten die in het netwerk van Precious Plastic worden gemaakt van eerder gebruikte kunststoffen.

- Design Academy. Hij keek om zich heen en zag heel veel plastic afval dat door bedrijven niet werd gerecycled. Hij ging daarop machines bouwen om zelfs iets van dat plastic te maken. Onderzetters, potjes en schalen, bijvoorbeeld. Hij zette de ontwerpen van de machines online op het internet, als *open source* bron. Een shredder om het afvalplastic in kleine stukjes te vermalen. Een machine om daar een verwerkbaar pasta van te maken. Een machine om er eindproducten van te maken. Heel kleinschalig. Het idee was: iedereen moest dit kunnen namaken.” Maar techniek was nooit het belangrijkste. Hakkens wilde vooral mensen motiveren om zelf iets aan het afvalprobleem te gaan doen. Spekkink: “Het idee moest zich verspreiden. Daar ging het hem vooral om. Hij vroeg dan ook vanaf het begin: als je iets met dit ontwerp doet, stuur me dan wat resultaten op. In eerste instantie waren er maar twee mensen die het oppakten, tot een werkloze machinebouwer uit Nederland zich aansloot en een vrijwilliger uit Mexico. Er kwamen verbeterde ontwerpen online te staan. Ook een wereldkaart, zodat deelnemers konden aangeven waar zij ergens zaten. Met hun contactgegevens erbij. Het team in Eindhoven begon te groeien tot meer dan honderd mensen.” Precious Plastics toonde zich daarnaast flexibel en bereid het concept en de machines aan te passen op basis van de feedback van deelnemers. “Interessant is dat ze gaandeweg zijn afgestapt van het idee van aan-huis-recyclen door individuele deelnemers. Ze verschoven de focus naar de vraag: hoe kun je dit concept inbedden in lokale gemeenschappen? Niet iedereen hoeft zo’n recyclingmachine te kunnen bouwen. Jouw rol kan ook zijn je afvalplastic naar een punt in de wijk te brengen.

“Hoe kleinschalig ook, dit burgerinitiatief Precious Plastic is een probleem aan het oplossen waar we op grote schaal overal ter wereld mee te maken hebben”

Of de gemaakte producten aan belangstellenden gaat verkopen. In Afrika worden nu plastic schoolbanken gemaakt. Of van boodschappentassen een soort van harde marmerachtige platen, die in de bouw gebruikt kunnen worden. Daar waar de Repair Café’s toch vooral in West-Europa zitten, verspreidde Precious Plastic zich over de hele wereld, ook omdat plastic overal een probleem is. Hakkens onderzocht daarom ook welke onderdelen voor de machines overal ter wereld gemakkelijk te vinden zijn.”

Na zijn onderzoek voor de Universiteit van Manchester is Spekkink Precious Plastic blijven volgen. Hij zag grinnikend hoe Hakkens op ludieke wijze afscheid nam van zijn persoonlijke website. Met een chocoladepistool en een hoop confetti schoot hij zich symbolisch door het hoofd. Hij wil niet langer de ‘beroemde’ ontwerper zijn, maar een van de gelijken in een uitdijend ecosysteem van enthousiaste vrijwilligers. Want: winst in klinkende munt wordt er nog nauwelijks gemaakt. Spekkink: “In het laatste concept vraagt het team van Precious Plastic zich af: wat zijn nu de businessmodellen? Daar zijn *templates* voor gemaakt. Hoe kun je je eigen workshop starten? Het team is vooral een verzamelplek, een denktank geworden. Ik geloof dat de burgerinitiatieven over het algemeen nog niet genoeg verdienen om uit de kosten te komen. In dat opzicht is het nog een pril idee. Belangrijker is dat Precious Plastic perspectief biedt op de vraag hoe een circulaire maatschappij eruit zou kunnen zien. Een wereld waarin andere waarden een plek hebben. Hoe leven we eigenlijk samen, straks? Het bieden van dat alternatief is interessant. Zeker in de academische literatuur zie je dat vraagstuk nog bijna niet terug, anders dan vanuit het vrij traditionele economisch denken. Hoe kleinschalig ook, dit burgerinitiatief is een probleem aan het oplossen waar we op grote schaal overal ter wereld mee te maken hebben.”

En zo doet het team van Precious Plastic precies hetzelfde als de idealistische trekkers van circulaire bedrijventerreinen. Ze koesteren de *shared vision* en houden een gedeelde droom levend. Springlevend, zelfs. ■

Websites

- + [Proefschrift van Wouter Spekkink](#)
- + [Precious Plastic](#)
- + [Repair Café](#)